

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ

IMPACT OF INNOVATIONS ON THE LEGAL SYSTEM

Хребтова А.А., к.н.держ.упр., доцентка,
доцентка кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Слободяник Т.М., к.ю.н., доцентка,
доцентка кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Іванов А.В., к.ю.н.,
доцент кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Статтю присвячено дослідженню впливу інновацій на правову систему. Визначено, що інновації вже суттєво впливають на правову систему України. Встановлено, що цей вплив проявляється передусім шляхом впровадження електронних правових баз, електронного подання документів і цифрових підписи, юридичних онлайн-консультацій, онлайн-форм для складання правових документів, дистанційного укладання договорів, використання штучного інтелекту для правових досліджень, електронного судочинства тощо. Усі ці інновації обумовили потребу безперервного реформування законодавства та вплинули на судову практику. Станом на сьогодні в Україні впроваджено цілу низку цифрових правових інструментів, які, у свою чергу, мають позитивний вплив на спрощення діяльності адвокатів, нотаріусів, державних та приватних виконавців, арбітражних керуючих, судових експертів, державних органів, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки. Однак вплив буде продовжувати зростати. Одним із ключових його аспектів є розширення сфери застосування штучного інтелекту, що потребує розробки належного правового забезпечення, з обов'язковим врахуванням при цьому стандартів ЄС. Зокрема, оновлена нормативно-правова база стосовно використання штучного інтелекту повинна бути ефективною для досягнення поставлених цілей, не будучи при цьому надмірно обтяжливою. При цьому, оскільки таке використання включатиме певну діяльність із високим ризиком у секторі з високим ризиком, у цих парадигматично високих випадках ризику необхідний людський нагляд. Адже, відповідно до позиції ЄС, мета надійного, етичного та орієнтованого на людину штучного інтелекту може бути досягнута лише шляхом забезпечення належної участі людей у роботі з програмами з високим ризиком. До того ж, необхідно врахувати, що технології змінюють правове поле у тому числі й через створення нових правових ролей. Ці ролі з'являються завдяки тому, що технологія створює попит на технологічно компетентних фахівців. В умовах активно розвитку інновацій майбутні юристи зобов'язані розуміти та працювати з технологіями. Оскільки технології стають все більш поширеними, юристи мають говорити не лише «мовою права», а й «мовою технологій».

Ключові слова: інновації, технології, правові інновації, правова система, юридичний сектор, цифровізація, електронні правові бази даних, штучний інтелект, ChatGPT.

The article is devoted to the study of the impact of innovations on the legal system. It was determined that innovations already have a significant impact on the legal system of Ukraine. It is established that this influence is manifested primarily through the introduction of electronic legal bases, electronic submission of documents and digital signatures, online legal consultations, online forms for drafting legal documents, remote conclusion of contracts, use of artificial intelligence for legal research, electronic justice, etc. All these innovations determined the need for continuous reform of legislation and influenced judicial practice. As of today, a number of digital legal tools have been implemented in Ukraine, which, in turn, have a positive effect on simplifying the activities of lawyers, notaries, public and private executors, arbitration administrators, judicial experts, state bodies, local self-government bodies and business entities state and communal sectors of the economy. However, the impact will continue to grow. One of its key aspects is the expansion of the scope of application of artificial intelligence, which requires the development of appropriate legal support, with mandatory consideration of EU standards. In particular, the updated legal framework regarding the use of artificial intelligence should be effective in achieving the set goals, without being excessively burdensome. However, since such use will involve some high-risk activity in a high-risk sector, human supervision is necessary in these paradigmatically high-risk cases. After all, according to the EU's position, the goal of reliable, ethical and human-centered artificial intelligence can only be achieved by ensuring the proper participation of people in working with high-risk programs. In addition, it is necessary to take into account that technologies are changing the legal field, including through the creation of new legal roles. These roles are emerging as technology creates a demand for technologically competent professionals. In conditions of active development of innovations, future lawyers are obliged to understand and work with technologies. As technology becomes more pervasive, lawyers must speak not only the «language of law» but also the «language of technology».

Key words: innovations, technologies, legal innovations, legal system, legal sector, digitalization, electronic legal databases, artificial intelligence, ChatGPT.

Постановка проблеми. Технології та інновації мають значний вплив на соціальне життя та правові відносини, змінюючи спосіб, у який люди виробляють, надають послуги, отримують до них доступ і соціально взаємодіють. Вони вплинули майже на всі сфери людського життя, кожен елемент людської діяльності, сприятливо чи згубно. Це також стосується і правової системи. Інновації вже суттєво впливають на юридичну галузь, і в майбутньому їхній вплив буде ще більше зростати. Зважаючи на це, вивчення їх впливу у праві є важливою частиною сучасної правової науки.

Стан опрацювання проблематики. Загалом тематика інновацій у юридичній сфері є досить обширною, що породжує необхідність досліджувати всі актуальні події та процеси, які на даний момент мають найбільший

вплив на правову систему та суспільні відносини. Деякі аспекти впливу інновацій та правові системи вивчали: О. В. Зигрій, Ю. В. Труфанова, Л. Г. Паращук, Н. М. Сампара, І. М. Цвігун та ін. Проте актуальність цієї теми лиш набирає обертів.

Мета дослідження – дослідити вплив інновацій на правову систему.

Виклад основного матеріалу. Цифрова революція, яка почалася наприкінці 20-го століття і триває дотепер, справила глибокий вплив на сферу правових відносин, правові системи різних країн світу. Не є винятком і Україна.

Впровадження: електронних правових баз, що неабияк спрощує доступ до великої кількості правових документів, інформації [1]; юридичних онлайн-консультацій;

онлайн-форми для складання правових документів; дистанційного укладання договорів; використання штучного інтелекту для правових досліджень [2]; електронне подання документів; цифрових підписів; електронного судочинства тощо. Усе це формує оновлену концепцію правової системи.

Передусім вплив інновацій на правову систему відображається у реформуванні законодавства. Яскравим прикладом цього, зокрема, є ч. 1 ст. 100 Цивільного процесуального кодексу України, відповідно до положень якої електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [3].

Вплив простежуються також і в судовій практиці. Так, відповідно до Постанови Верховного Суду від 13 липня 2020 року у справі №753/10840/19 [4], роздруківки скріншотів листування у Viber є належним доказом; видача обмежувального припису є обов'язковою в разі доказово обгрунтованого постійного використання у безпосередньому спілкуванні або переписці з колишнім чоловіком/дружиною та дітьми погроз, у тому числі фізичною розпорою, вживанням щодо них ненормативної лексики, образ та приниження, які кваліфікуються як домашнє насильство у формі психологічного насильства.

Не можна оминати увагою і впровадження низки цифрових правових інструментів. Так, з 5 жовтня 2021 року в Україні починають офіційно функціонувати окремі підсистеми (модулі) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи:

- 1) «Електронний кабінет»;
- 2) «Електронний суд»;
- 3) підсистема відеоконференцзв'язку.

Вказані сервіси мають метою спрощення діяльності адвокатів, нотаріусів, державних та приватних виконавців, арбітражних керуючих, судових експертів, державних органів, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки. Зауважимо, що використання підсистем (модулів) ЄСІТС здійснюється у порядку, визначеному Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженим рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21, та нормами процесуального законодавства, що регулюють порядок вчинення таких дій після початку функціонування відповідних підсистем (модулів) ЄСІТС [5].

До того ж, Україна є лідером у цифровізації надання державних послуг завдяки створенню сервісу «Дія», який регулюється спеціальним законодавством і охоплює низку сфер суспільного життя [6, с. 272]. Як відомо, ще у 2022 році, для стимулювання розвитку української ІТ-індустрії та підвищення конкурентоспроможності України та українських ІТ-компаній із залучення іноземних інвестицій цього року були прийняті 2 важливі Закони: «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» (далі – Закон про «Дія Сіті») та «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні». Окрім нововведень щодо статусу резидента та спеціального оподаткування, різних моделей трудових взаємовідносин, у «Дія Сіті» доступні деякі елементи англійського права та інших іноземних правових систем. Серед іншого, це

можливість для резидентів «Дія Сіті» укладати договори про нерозголошення (Non-disclosure), про утримання від вчинення конкурентних дій (Non-compete), про неперемаювання (Non-solicitation), договори позики з альтернативним зобов'язанням (convertible loan) та гарантії та запевнення (warranties and indemnities) [7]. У 2023 році було репрезентовано інструмент «Дія.Engine» для створення державних реєстрів [8].

Окрім того, технології надають змогу надавати юридичні послуги віддалено, онлайн, що призводить до зростання віртуальних юридичних фірм і платформ, що пропонують юридичні послуги. Завдяки технологіям юристи можуть працювати віддалено. Технології змінили також способи спілкування юристів зі своїми клієнтами та один з одним. Електронна пошта, відеоконференції та обмін миттєвими повідомленнями полегшили юристам підтримання зв'язку зі своїми клієнтами та співпрацю з колегами. Це відкрило нові можливості для гнучкої роботи та полегшило юристам баланс між роботою та особистим життям. На наш погляд, вказані досягнення роблять правову допомогу у нашій державі більш доступною, якісною та ефективною.

Разом з тим, одним із ключових аспектів подальшого впливу інновацій та правову систему є застосування штучного інтелекту (далі – ШІ, ChatGPT). Такі технології, як ChatGPT, автоматизують такі рутинні завдання, як пошук, перегляд та аналіз документів та даних, надаючи юристу змогу зосередитися на більш складній і стратегічній роботі [9], роблячи роботу юристів більш продуктивною та ефективною [10]. Читання юридичних документів і судової практики раніше було виснажливим і трудомістким процесом. Але тепер, коли розроблено цифрові бази даних і платформи правових досліджень, юристи-практики мають миттєвий доступ до великої кількості правових даних, включаючи прецедентне право, конституції, статuti, угоди, огляди законодавства, судові висновки, довідники адвокатів, нормативні акти та багато іншого. Оцифрування правових джерел зробило правові дослідження більш доступними, ефективними та точними та прискорило аналіз правових даних. ChatGPT може провдати юридичні дослідження, оскільки він має можливість отримувати та аналізувати юридичну інформацію (включаючи юридичні справи та законодавство) і підсумовувати дослідження [11]. ШІ, як інструмент правової аналітики, може отримувати дані з минулого прецедентного права, правових прецедентів і судових рішень, щоб отримати уявлення про юридичні тенденції, поведінку суддів і ймовірність результатів судових розглядів. Це може допомогти юридичним фірмам приймати більш обгрунтовані рішення щодо стратегії та управління справами. Принагідно зауважимо, що в даний час вже існує відповідний іноземний досвід. Наприклад, американський досвід щодо Court Analytics (платформа правової аналітики, яка поєднує штучний інтелект, розширену аналітику та візуалізацію даних). Судова аналітика може спрогнозувати, як окремі судді можуть прийняти рішення щодо клопотань, прийняти рішення щодо певних збитків, тлумачити закон тощо. Ці прогнози дозволяють юристам адаптувати стратегію розгляду справи для підвищення рівня успіху [12]. Це допомагає юристу краще консультувати своїх клієнтів щодо ймовірності успіху. Американські юридичні фірми використовують ШІ щоби передбачити ймовірні рішення суддів, тенденції у відшкодуванні збитків і найкращі стратегії судового розгляду. Завдяки прогностичному розумінню юристи можуть розглядати найцінніші справи та створювати виграні юридичні аргументи на основі надійних даних.

До того ж, юрист може використовувати ChatGPT для створення перших чернеток юридичних документів, а потім налаштовувати результати, роблячи процес написання більш спрощеним та ефективним [13]. Крім базової

автоматизації, розробляються складні інструменти автоматизації документообігу, щоб генерувати налаштовані юридичні документи на основі конкретних потреб клієнта, заощаджуючи час і зменшуючи помилки.

Практикуючі юристи вважають розумних віртуальних помічників корисними, особливо для підтримки робочого процесу. Ці помічники дозволяють клієнтам миттєво знаходити відповіді на юридичні питання без необхідності звертатися до юриста. Чат-боти на базі штучного інтелекту можуть керувати звичайними запитамі клієнтів, надавати базову юридичну інформацію та давати юридичні поради та рекомендації, таким чином пропонуючи юридичним фірмам спосіб посилити залучення клієнтів і дозволити адвокатам зосередитися на більш складних завданнях [14].

Разом з тим, слід відзначити, що розвиток технологій не лише спрощує деякі процеси, а й ставить низку викликів, серед яких питання захисту персональних даних, необхідність законодавчого регулювання та реагування на інновації, розробка правил, які будуть ефективно регулювати відносини, що виникають із досліджуваного об'єкта [6, с. 269].

Слід відзначити, що в Україні наразі відбувається обговорення Концепції розвитку сфери штучного інтелекту. Однак використання штучного інтелекту та отриманих ним даних, зокрема в юридичній діяльності, сьогодні все ще майже не регламентується, що призводить до низки проблемних аспектів, які можуть вплинути на розвиток суспільних і правових відносин загалом [6, с. 270]. Водночас, як влучно відзначається у літературних джерелах, застосування ШІ в правовій галузі викликає як позитивні виклики, так і ті, які вимагають уваги та ретельного вирішення. Одним із таких є подальше реформування законодавства. Цей процес повинен бути комплексним і структурованим, забезпечуючи узгоджені дії всіх сторін: розробників ШІ, законодавців, наукової спільноти та представників громадянського суспільства [15, с. 247].

На наш погляд, процес розробки належного правового забезпечення застосування ШІ в Україні потребує прискорення, а також, з огляду на євроінтеграційні прагнення нашої держави, обов'язкового врахування при цьому стандартів ЄС.

Як відомо, незалежна група експертів високого рівня ЄС зі штучного інтелекту підкреслила важливість того, щоб ШІ був «надійним» і, що дуже важливо, щоб розробка та використання ШІ повинні бути «орієнтовані на людину». Проте в тій мірі, в якій надійність означає лише те, що ШІ буде сумісним з європейськими цінностями та відповідатиме будь-яким регулятивним (і сертифікаційним) вимогам, і в тій мірі, в якій орієнтованість на людину означає лише те, що ШІ слід застосовувати в служіння людству або те, що права людини, які визнані в Європі, будуть застосовані, усю важку роботу ще належить виконати. Утім, ключові нормативні положення (такі як стаття 22 GDPR, яка обговорюється багато разів, про захист суб'єктів даних від виключно автоматизованих рішень, якщо ці рішення мають юридичні чи інші суттєві наслідки) ставлять більше запитань, ніж відповідають [16].

Спираючись на звіт експертної групи, Комісія запропонувала підхід, що ґрунтується на оцінці ризику, згідно з яким «нова нормативно-правова база стосовно використання штучного інтелекту повинна бути ефективною для досягнення поставлених цілей, але не бути надмірно директивною і непропорційно обтяжливою. Звідси випливає, що регулюючі органи повинні зосередитися на високоризикових видах використання ШІ. Парадигматично таке використання включатиме певну діяльність із високим ризиком у секторі з високим ризиком. І у цих парадигматично високих випадках ризику необхідний людський нагляд. За словами Комісії, мета надійного, етичного та орієнтованого на людину штучного інтелекту може бути досягнута лише шляхом забезпечення належної участі людей у роботі з програмами з високим ризиком [17].

Також необхідно враховувати, що цифрова трансформація впливає на розвиток освітньої сфери та професійного навчання, звертаючи увагу на потребу в оновленні освітніх програм та курсів [18, с. 214]. Зокрема, назріла потреба підготовки нового покоління фахівців, які будуть готові до викликів та можливостей цифрової ери. Особливу увагу при цьому слід приділяти вмінню працювати з великими даними, кібербезпекою та штучним інтелектом. В умовах активного розвитку інновацій майбутні юристи зобов'язані розуміти та працювати з технологіями. Оскільки технології стають все більш поширеними, юристи мають говорити не лише «мовою права», а й «мовою технологій».

Існують різноманітні засоби, за допомогою яких можна цього досягти. Наприклад: включення до навчальної програми підготовки юристів різних професій; запровадження ініціативи з правової інформатики (на прикладі CodeX, запровадженої у Стенфордському університеті); створення кіберклінік (надання безкоштовних консультацій через кіберклініки під час навчання в університеті підготувало б студентів до змін у законодавстві, спричинених технологією. Це дозволить їм тісно співпрацювати з технологіями, одночасно розвиваючи кращі навички обслуговування клієнтів, які є ключовими для того, щоб запропонувати клієнтам людський контакт, якого технології забезпечити не можуть); проведення додаткових курсів [19, с. 259]. Технології змінюють правове поле у тому числі й через створення нових правових ролей. Ці ролі з'являються завдяки тому, що технологія створює попит на технологічно компетентних фахівців.

Висновки. Таким чином, вплив інновацій на правову систему безперечний. Технології знайшли свій шлях у юридичний сектор, надаючи низку потужних інструментів і розумних віртуальних помічників для прискорення та оптимізації різних процесів у повсякденній реальності законодавців і виконавців закону, діяльності юристів. Останніми роками вони набули популярності, автоматизувавши й удосконаливши звичайні юридичні процедури. Та незважаючи на багато переваг, вказаний технологічний розвиток також створив нові виклики, які потребують розробки ефективної стратегії протидії, частиною якої має бути належне правове забезпечення застосування ChatGPT, а також підготовка профільних спеціалістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Usman M., Shabbir R., Bhutta A. I., Ahmad I., Zubair A. Corporate innovation in developing countries: Role of legal institutions and property rights protection. *Foresight*. 2021. № 23(5). P. 544–563.
2. Zhao Y. Legal Environment, Technological Innovation, and Sustainable Economic Growth. *Front. Psychol.* 2022. URL: <https://10.3389/fpsyg.2022.929359>
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Постанова Верховного Суду від 13 липня 2020 року у справі № 753/10840/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90385050>
5. Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затвердженим рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v1845910-21>
6. Zyhrii O., Trufanova Yu., Parashchuk L., Sampara N., Tsvigun I. Law and technology: The impact of innovations on the legal system and its regulation. *Social & Legal Studios*. 2023. № 6(4). P. 267–275.
7. Луговський О. Нові правові інструменти в «Дія Сіті». *Юридична газета*. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/novi-pravovi-instrumenti-v-diya-siti.html>

8. В Україні презентували інструмент Дія.Engine для створення державних реєстрів. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/v-ukrayini-prezentovali-instrument-diyaengine-dlya-stvorenniya-derzhavnih-reestriv.html>
9. Bell F., Rogers J., Legg M. Artificial Intelligence and Lawyer Wellbeing. In: Legg M, Vines P, Chan J, eds. *The Impact of Technology and Innovation on the Wellbeing of the Legal Profession*. *Intersentia*, 2020. P. 239–266.
10. Legg M., Bell F. Artificial Intelligence and the Legal Profession: *Becoming the AI-Enhanced Lawyer*. 2019. № 38(2). URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3725949
11. Ajevski M., Barker K., Gilbert A., Hardie L., Ryan F. ChatGPT and the future of legal education and practice. *The Law Teacher*. 2023. № 57(3). P. 352–364.
12. AI in Litigation: Tools That Enhance Predictive Analysis. 20 November 2023. URL: <https://getlegalbuddies.com/blog/ai-in-litigation-tools-that-enhance-predictive-analysis/>
13. ChatGPT Goes to Law School. 2023. URL: <https://ssrn.com/abstract=4335905>
14. Uncovering the impact of technology on law. URL: <https://www.lawyer-monthly.com/2024/04/uncovering-the-impact-of-technology-on-law/>
15. Резворович К., Береда М. Вплив штучного інтелекту на правову систему та захист персональних даних у цифрову епоху. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 4 (4). С. 242–248.
16. Brownsword R., Somsen H. Law, innovation and technology: fast forward to 2021. *Law, Innovation and Technology*. 2021. № 13(1). P. 1–28.
17. European Commission, White Paper: On Artificial Intelligence – A European Approach to Excellence and Trust, COM(2020) 65 final, Brussels, 19.2.2020, at 17.
18. Сидоренко В. В. Вплив розвитку правового регулювання цифрової трансформації на економіку в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 214–217.
19. Bullows A. How technology is changing the legal sector. *The Law Teacher*. 2021. № 55(2). P. 258–264.